

kəskin səs şiddətlənməsini müəyyənləşdirmiş və yaradıcılıq işində öz sisteminə həmişə sadıq qalmışdır. Məlumdur ki, Şostakoviç mürəkkəb lad-harmonik sistemdən istifadə edir ki, bunun tədqiqinə bir çox musiqişünaslıq işləri həsr olunub, özü də Şostakoviç çevrəsi dəqiq müəyyənləşdirilmiş vasitələrdən istifadə edir və onun intizamlı musiqi təfəkkürü heyrət, iftixar doğurur. Biz bilirik ki, Prokofyev də yeni musiqi keyfiyyətləri doğuran xüsusi modullaşdırma sistemi yaratmışdır. Mən şərti olaraq həmin sistemə «üfüqi politonallıq» deyərdim. Ən nəhayət, Üzeyir Hacıbəyov musiqisinin, xüsusilə «Koroğlu» operasının dərin təhlili göstərir ki, bəstəkar çox mürəkkəb və cəsarətli lad sistemi işləyib hazırlamış və ona qeyri-adi intizamla riayət etmişdir. Bu sistem bəstəkarın sonradan Azərbaycan musiqisinin bir növ ciddi üslubuna çevrilmiş nəzəri işindəkindən müqayisəedilməz dərəcədə incə və dərinidir. Üzeyir Hacıbəyovun harmonik dilində heç bir xüsusi kəşf iddiası olmasa da, bəstəkarın musiqisi bütövlükdə, şübhəsiz, müasir quruluşdadır, böyük sənətkarın özü isə müasir musiqi təfəkküründə cəsarətli novatordur.

Bizim zəmanəmizdə daxili yaradıcılıq intizamı, ifadə vasitələrinin toplusu və ən başlıcası, musiqi təfəkkürünün şüurlu şəkildə sistemləşdirilməsi xüsusilə zəruridir. Əminəm ki, sözün əsl mənasında, ağır zəhmətə qatlaşıb işləməklə, ağıl və istedad sayəsində, müasir musiqi dilinin kəskin problemi qarşısında hiss etdiyimiz inamsızlığı aradan qaldıra bilərik.

XALQ MUSIQİSİNİN DƏRİN QATLARI

Parlaq ifadə vasitələri axtarışında öncə, mən deyərdim, birinci dərəcəli amil xalq musiqisidir. Folkloru, adətən, «çağlayan bulaq» deyirlər, bu bulaqdan nə qədər götürsən qurumaz... obrazlı fikirdir, şairənədir, lakin mənim zənnimcə, o qədər də

dürüst deyil. Əgər müqayisə ediriksə, o zaman xalq musiqisinin daha çox torpağın ən müxtəlif dərinliklərində yerləşən neft qatlarına bənzətmək olar. Hələ 70–80 il əvvəl Abşeronda bir neçə metrlik quyudan çıxan neft xoşbəxt sahibkarı varlandırdı. Bir az sonra quyuları buruqlarla qazıb, nefti jalonkalarla çıxartmağa başladılar. Varlanmaq ehtirası adamları üst qatların sərvətini vəhşicəsinə talan etməyə sövq etdi. Yuxarı qatlar kəsibləşəndə, nefti mürəkkəb qurğularla çıxartmaq lazım gəldi.

Xalq musiqisinin taleyi də buna bənzəyir. Gəlin, bu bərdə düşünək. Biz bu sərvəti həddən artıq asan yolla əldə eləmirikmi? Biz əlimizin altında olan üst qatları inafsızcasına istismar etmirikmi? Xalq musiqisinin, həqiqətən, tükənməz olan qaynaqları haqqında düşünmək vaxtı çatmayıbmı? Onun əsas zənginliyi üzde deyil, düşündüyümüzdən daha dərinədir və biz oraya enmək üçün lazımı «texniki vasitələrlə» silahlanmalıyıq.

Bu yaxınlarda mən musiqişünas Məmmədsaləh İsmayılovun çox məzmunlu bir əsəri ilə tanış oldum. Azərbaycan xalq musiqisinin nəzəriyyəsinə işləyib hazırlayan müəllif musiqi folklorumuzun çox maraqlı qanunauyğunluğunu, onun konstruksiyası və strukturunun ardıcıl məntiqini açmışdır. Mənə aydın oldu ki, biz xalqımızın başlıca sərvətinin harda olduğunu, onu harda axtarmaq lazım gəldiyini hələ yaxşı bilmirik. Dayaz layların, tez əlçatan qatların istismarı o yerə gətirib çıxarmışdır ki, onun kiçik bir dairədəki intonasiya və ifadə tərzləri bir əsərdən digərinə köçür, fəal yaradıcılıq düşüncəsi və təşəbbüsü olmadığından dəfələrlə təkrar olunur, simasızlaşır, qiymətdən düşüb, qəlib səviyyəsinə enir, sənəti gözəlləşdirən məftunedici təzəliyi və bədii bakiyəliyini itirir. Bu cəhətdən Şostakoviç, Prokofyev, Ü.Hacıbəyli, Stravinski yaradıcılığının orta dövrünü və Bartoku öyrənmək bizə xeyli kömək edər, fantaziamızı zənginləşdirər, yaradıcılıq üsulları tapmaqda

bizə yardımçı olar. Əfsus ki, bunlara az diqqət verir, az marağ göstəririk. Halbuki, əlimizin altında, həqiqətən, bitib tükənməyən, xalqımızın dühası ilə yaranmış, insanı heyran qoyan musiqi materialı var. Bu xəzinə təkcə hər hansı bir bəstəkarın musiqi dilini təzələmək deyil, bizim musiqi sənətində bütöv bir dövr açmaq qüdrətinə malikdir.

İFAÇILIQ MƏSƏLƏLƏRİ

Musiqi yaradıcılığının müxtəlif sahələrində əmələ gəlmiş çətinliklər barədə danışarkən, ifaçılıq sənətinin, kollektivlərimizin, musiqili teatrların və konsert təşkilatlarının sənətkarlıq səviyyəsi kimi mühüm bir amili yaddan çıxara bilmərik. Bəstəkarlar çəkisizlik şəraitində yaşayıb–yaratmırlar. İfaçılıqsız onlar susmağa məhkumdurlar. Çox vaxt müəlliflərin, xüsusən gənclərin yaradıcılıq tərçümeyi–halı və taleyi təzə əsərin kimin əlinə düşəcəyindən, bəstəkarın ümid bağladığı, pənah gətirdiyi kollektivin səviyyəsindən asılı olur.

Bəstəkar Arif Məlikovun müvəffəqiyyətli debütünü buna misal gətirmək olar. Əgər onun baletinə Leninqradın Kirov teatru marağ göstərüb dost münasibəti bəsləməsəydi, kim bilir, yaradıcılıq taleyi necə olacaqdı. Gözəl balet truppası, əla orkestr, təcrübəli və istedadlı quruluşçu dəstə gənc bəstəkarın əsərinə uğurlu tale bəxş etdi. Əlbəttə, özünə belə yaxşı münasibəti hər partitura oyada bilməz. Şübhəsiz ki, burada bəstəkarın əməyi həlledici rol oynamışdır. Arif Məlikovun baleti indikindən on dəfə yaxşı olub, mədəni səviyyəsi aşağı, laqeyd və ətalətli teatr kollektivinin, xaric və pis səslənən orkestrin əlinə düşsəydi, əsərin aqibəti başqa cür ola bilərdi. Bu misal ilə onu anlatmaq istəyirəm ki, yorğun və işindən məmnun müəllif partituranın son xanəsindən sonra həsrətli «Fine» kəlməsi yazanda bu hələ əsərin əsl doğum anı demək deyil. Ya-